

การจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชนจากทุนทางวัฒนธรรมและ ประวัติศาสตร์สงครามโลกครั้งที่ 2 บ้านต่อแพ ตำบลแม่เงา อำเภอขุนยวม จังหวัดแม่ฮ่องสอน

Community - Based Tourism Management from Capital Culture and History of World War II at Tau Pae Village, Mae Ngao Sub-district, Khun Yuam District, Mae Hong Son Province

ณปภัช รัตนาวรรณกร^{1/} และสุรินทร์ มหาวรรณ^{1/}
Napapatt Rattanawanakon^{1/} and Surin Mahawan^{1/}

Abstract: The purpose of this study is to develop the potential of community based tourism management and design tour programs centered on cultural heritage and World War II history in Ban Tau Pae Community, Mae Ngao, Khun Yuam District, Mae Hong Son Province. This study was conducted by employing participatory action research and the data was collected using several methods, including an area survey and workshop with community leaders, villagers and youth. The data was investigated and evaluated by applying content analysis, as detailed in this paper.

Ban Tau Pae is a Shan village which maintains its traditional way of life and local wisdom. In this respect, the village holds cultural capital, as it provides a valuable learning resource. Examples include Shan artistry, basketry group, blacksmith group and traditional sugarcane pressing machine. Ban Tau Pae is also home to historical sites pertaining to World War II. Such history includes, artifacts of Japanese World War II occupation, Huay Pla Moong trail, the memorial to Japanese soldiers at Tau Pae temple, World War II telegraph poles and pins, air raid shelter, Japanese tank wreck and weapons of Japanese soldiers.

This study demonstrates the benefits of promoting community based tourism in Ban Tau Pae, and indicates that community leaders and residents understand these benefits and are in favour of the development of such a program. To achieve this, four Tau Pae community-based tour programs were designed with consultation and contribution from the CBT Tau Pae group throughout the year. The focal point of the tours is the town's rich culture and history, while also supplemented with trekking and camping activities. The tour designs are as follows: a one day tour, a 1 day - 1 night tour, a 2 day - 1 night tour and lastly, a tour of 3 days and 2 nights. These programs can accommodate both Thai and overseas customers of up to 60 people .

Keywords: Community based tourism management, Ban Tau Pae community, Mae Hong Son province

^{1/}วิทยาลัยชุมชนแม่ฮ่องสอน จ.แม่ฮ่องสอน 58000

^{1/}Mae Hong Son Community College, Mae Hong Son 58000, Thailand

บทคัดย่อ: การจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชนจากทุนทางวัฒนธรรมและประวัติศาสตร์สงครามโลกครั้งที่ 2 บ้านต่อแพ ตำบลแม่เงา อำเภอขุนยวม จังหวัดแม่ฮ่องสอนในครั้งนี้ มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาทุนทางวัฒนธรรมและประวัติศาสตร์สงครามโลกครั้งที่ 2 พัฒนาศักยภาพในการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชน และออกแบบโปรแกรมการท่องเที่ยวจากทุนทางวัฒนธรรมและประวัติศาสตร์สงครามโลกครั้งที่ 2 โดยใช้วิธีการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม เก็บรวบรวมข้อมูลด้วยการสำรวจพื้นที่ ประชุมกลุ่มย่อย สัมภาษณ์เชิงลึก และการประชุมเชิงปฏิบัติการ กับกลุ่มผู้ให้ข้อมูลหลักได้แก่ ผู้นำชุมชน ชาวบ้านและเยาวชน วิเคราะห์ข้อมูลโดยการวิเคราะห์เนื้อหา นำเสนอเชิงพรรณนา จากการศึกษาพบว่า บ้านต่อแพ เป็นชุมชนไทใหญ่ที่ยังคงไว้ซึ่งวิถีชีวิต และภูมิปัญญาท้องถิ่นซึ่งเป็นมรดกทางวัฒนธรรมของชุมชน โดยมีทุนทางวัฒนธรรมที่เป็นแหล่งเรียนรู้อันทรงคุณค่า ได้แก่ ศิลปกรรมไทใหญ่ กลุ่มจักสาน กลุ่มตีมีด และการหีบอ้อยแบบโบราณ โดยมีทุนทางประวัติศาสตร์ที่เกี่ยวข้องกับสงครามโลกครั้งที่ 2 คือ ประวัติศาสตร์การเดินทัพของทหารญี่ปุ่น เส้นทางห้วยปลาหลด อุทยานสถานทหารญี่ปุ่นวัดต่อแพ หมู่ดเส้าโทรเลข หลุมหลบภัย ซากปรักและอาวุธของทหารญี่ปุ่น จากการพัฒนาศักยภาพในการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชน พบว่าผู้นำชุมชนและชาวบ้านต่อแพเกิดความรู้ความเข้าใจถึงกระบวนการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชนจากทุนทางวัฒนธรรมและประวัติศาสตร์สงครามโลกครั้งที่ 2 สามารถเพิ่มคุณค่าและดึงดูดใจนักท่องเที่ยวได้เป็นอย่างดี สามารถออกแบบโปรแกรมการท่องเที่ยวได้ 4 โปรแกรมที่สำคัญ คือ 1) การท่องเที่ยวในชุมชน 1 วัน ไป – กลับ 2) การท่องเที่ยวในชุมชน 1 วัน 1 คืน 3) การท่องเที่ยวเดินป่า-พักแรม 2 วัน 1 คืน และ 4) การท่องเที่ยวในชุมชนและเดินป่า 3 วัน 2 คืน ซึ่งโปรแกรมการท่องเที่ยวที่ออกแบบขึ้นมานั้น ชุมชนสามารถรองรับนักท่องเที่ยวทั้งชาวไทยและชาวต่างชาติได้ถึง 40 - 60 คน โดยผ่านกลุ่มกรรมการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชนบ้านต่อแพได้ตลอดปี

คำสำคัญ: การจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชน ชุมชนบ้านต่อแพ จังหวัดแม่ฮ่องสอน

คำนำ

จากสถานการณ์ปัจจุบันกระแสของท้องถิ่นนิยม ได้นำการท่องเที่ยวโดยชุมชน (Community-Based Tourism : CBT) มาเป็นเครื่องมือในการจัดการทรัพยากรในชุมชนให้เกิดมูลค่า มุ่งเน้นให้คนในชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมในการกำหนดทิศทางด้วยการท่องเที่ยวบนฐานคิดที่ว่าชาวบ้านทุกคนเป็นเจ้าของทรัพยากรและเป็นผู้มีส่วนได้เสียจากการท่องเที่ยว ศักยภาพของคนในชุมชนจะต้องมีความพร้อมด้านองค์ประกอบที่ดึงดูดใจ (รัฐทิติยา, 2544) โดยการนำทรัพยากรการท่องเที่ยวที่มีอยู่ในท้องถิ่น เช่น ทรัพยากรธรรมชาติ ประวัติศาสตร์ วัฒนธรรมประเพณี วิถีชีวิตและวิถีการผลิตของชุมชนมาใช้เป็นต้นทุนหรือเป็นฐานในการจัดการท่องเที่ยวอย่างเหมาะสมรวมทั้งมีการพัฒนาศักยภาพของคนในชุมชนให้มีความรู้ความสามารถและมีบทบาทสำคัญในการดำเนินงาน ตั้งแต่การตัดสินใจ การวางแผน การดำเนินงาน การสรุปบทเรียนและมุ่งเน้นให้เกิดความยั่งยืนและเกิดประโยชน์ต่อท้องถิ่น จังหวัดแม่ฮ่องสอน เป็นจังหวัดแห่งการท่องเที่ยวที่สำคัญทางภาคเหนือของประเทศไทย

ที่ได้รับความนิยมจากนักท่องเที่ยวทั้งชาวไทยและชาวต่างชาติเข้ามาเยือนในแต่ละปีเป็นจำนวนมาก ด้วยลักษณะภูมิประเทศและทรัพยากรธรรมชาติหลากหลาย ภูมิอากาศที่เย็นสบายมีประเพณีวัฒนธรรมของชนเผ่าที่คงความเป็นเอกลักษณ์ของชุมชนได้อย่างเข้มแข็ง นอกจากนี้จังหวัดแม่ฮ่องสอนยังมีความเกี่ยวข้องกับประวัติศาสตร์สงครามโลกครั้งที่ 2 โดยทหารญี่ปุ่นได้เคยใช้เป็นเส้นทางในการเดินทัพจากจังหวัดเชียงใหม่ข้ามไปยังประเทศพม่าที่อำเภอปาย อำเภอปางมะผ้า และเดินทางต่อมายังอำเภอขุนยวม ผ่านบ้านต่อแพ เข้าเส้นทางห้วยปลาหลดต่อไปยังบ้านห้วยต้นนุ่นและเข้าไปยังประเทศพม่า (ศูนย์ไทใหญ่ศึกษา วิทยาลัยชุมชนแม่ฮ่องสอน, 2556) จากเหตุการณ์ที่เกิดขึ้น ทำให้บ้านต่อแพมีความเกี่ยวเนื่องกับประวัติศาสตร์สงครามโลกครั้งที่ 2 โดยทหารญี่ปุ่นได้ใช้เส้นทางห้วยปลาหลดซึ่งเป็นป่าหลังวัดต่อแพ ผ่านไปยังบ้านห้วยต้นนุ่น เข้าประเทศพม่า ระหว่างการเดินทางและการหนีสงครามมีทหารญี่ปุ่นเสียชีวิตมากกว่า 3,000 คนในครั้งนั้นอีกทั้งยังมีทหารญี่ปุ่นบางคนได้ใช้ชีวิตกับสตรีชาวไทยใหญ่ในอำเภอ

ขุนยวม จนเป็นที่กล่าวขานถึงความรักของ "โกโบริและอังสุมาลิน" อีกคู่หนึ่งในช่วงภาวะสงครามโลก ระหว่างทางยังคงมีร่องรอยซากปรักหักพัง เหลือเหลือ หลุมหลบลบภัย จนเป็นเรื่องราวเหตุการณ์ต่อกันมาจากลูกหลาน ที่ใกล้ชิดกับกองกำลังทหารญี่ปุ่นสมัยนั้น และเป็นเหตุให้มีการสร้างอนุสรณ์สถานมิตรภาพไทย-ญี่ปุ่นขึ้นในเขตเทศบาลขุนยวม เพื่อเป็นแหล่งศึกษาเรียนรู้ประวัติศาสตร์สงครามโลกครั้งที่ 2 แก่ชนรุ่นหลังมาจนถึงปัจจุบัน ทำให้มีชาวญี่ปุ่นเข้ามาท่องเที่ยวในอำเภอขุนยวมเพื่อรำลึกถึงบรรพบุรุษทุกปีอย่างต่อเนื่อง

ชุมชนบ้านต่อแพ เป็นหมู่บ้านของชาวไทยใหญ่ที่มีจุดเด่นในด้านวัฒนธรรมอันทรงคุณค่า ประกอบด้วยวัดต่อแพผ้ามา่นประดับทับทิมอายุกว่า 150 ปี พระธาตุเก่าดอยเวียงบ้านชาวไทยใหญ่โบราณ (เฮินไต) วิถีชีวิตภูมิปัญญา การสานหมวกด้วยไม้ไผ่ (กูบไต) การอัดอ้อยแบบโบราณ ฯลฯ และเส้นทางประวัติศาสตร์สงครามโลกครั้งที่ 2 หรือเรียกว่าห้วยปลาโมงที่มีร่องรอยการเดินทัพของทหารญี่ปุ่น รวมทั้งขึ้นชมธรรมชาติบนเส้นทางได้อีกด้วยจากการที่ผู้วิจัยได้เสวนากับกรรมการชุมชน พบว่าทรัพยากรในชุมชนบ้านต่อแพ เป็นที่รู้จักของนักท่องเที่ยวมาอย่างต่อเนื่อง มีสถิตินักท่องเที่ยวชาวไทยและชาวญี่ปุ่นมาท่องเที่ยวโดยเฉลี่ยปีละ 8 กลุ่ม ได้แก่ นักเรียน นักศึกษา ลูกหลานทหารญี่ปุ่น ผู้สื่อข่าว รายการโทรทัศน์ แหกผู้ใหญ่ของสถาบันการศึกษา และทีมนักวิจัยมหาวิทยาลัยศิลปากร ได้มีการนำเที่ยวตามจุดต่าง ๆ ตามความสนใจโดยผู้ใหญ่บ้านและกรรมการหมู่บ้าน แต่ทั้งนี้ผู้ใหญ่บ้านและกรรมการ ได้แสดงความคิดเห็นเดียวกันคือ ชุมชนมีทรัพยากรมาก แต่ยังไม่มีการจัดการท่องเที่ยวที่เป็นระบบชัดเจน ขาดความน่าเชื่อถือ และยังไม่มีการบริหารจัดการอย่างเป็นระบบโดยคนในชุมชน

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาทุนทางวัฒนธรรมและประวัติศาสตร์สงครามโลกครั้งที่ 2 ของชุมชนบ้านต่อแพตำบลแม่เงา อำเภอขุนยวม จังหวัดแม่ฮ่องสอน
2. เพื่อพัฒนาศักยภาพในการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชน ของบ้านต่อแพ ตำบลแม่เงาอำเภอขุนยวม จังหวัดแม่ฮ่องสอน

3. เพื่อออกแบบโปรแกรมการท่องเที่ยวจากทุนทางวัฒนธรรมและประวัติศาสตร์สงครามโลกครั้งที่ 2 ของชุมชนบ้านต่อแพ ตำบลแม่เงา อำเภอขุนยวม จังหวัดแม่ฮ่องสอน

อุปกรณ์และวิธีการ

1. ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง

ประชากรที่ใช้ในการศึกษา คือ ประชาชนบ้านต่อแพทั้งสิ้น 667 คน แบ่งออกเป็น 3 กลุ่ม ได้แก่ 1) กลุ่มผู้บริหารองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ผู้นำชุมชนกรรมการหมู่บ้านบ้านต่อแพ จำนวน 40 คน 2) ประชาชนและผู้ทรงคุณวุฒิ จำนวน 10 คนและ 3) ประชาชนทั่วไปในชุมชนและเยาวชนบ้านต่อแพ ตำบลแม่เงา อำเภอขุนยวม จังหวัดแม่ฮ่องสอน จำนวน 617 คน

กลุ่มตัวอย่างผู้วิจัยได้กำหนดวิธีการได้มาซึ่งกลุ่มตัวอย่างโดยการเลือกตามความเหมาะสมของกิจกรรมการวิจัย ดังนี้ 1) ศึกษาทุนทางวัฒนธรรมและประวัติศาสตร์สงครามโลกครั้งที่ 2 ของชุมชนบ้านต่อแพ จากประชาชนชุมชนและผู้ทรงคุณวุฒิ จำนวน 40 คน 2) พัฒนาศักยภาพในการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชนบ้านต่อแพ โดยการจัดฝึกอบรมหลักสูตรแก่ประชาชนในหมู่บ้านต่อแพ จำนวน 5 หลักสูตร 3) การออกแบบโปรแกรมการท่องเที่ยวจากทุนทางวัฒนธรรมและประวัติศาสตร์สงครามโลกครั้งที่ 2 ของชุมชนบ้านต่อแพ โดยการจัดประชุมและศึกษาดูงาน เพื่อออกแบบโปรแกรมการท่องเที่ยวกับกลุ่มผู้นำ กรรมการหมู่บ้าน จำนวน 40 คน

2. เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้ ประกอบด้วย

- 1) เครื่องมือและวิธีการศึกษาชุมชน ผู้วิจัยได้ใช้เทคนิคการศึกษาและวิเคราะห์ชุมชนแบบเร่งด่วน (RRA: Rapid Rural Appraisal) เพื่อให้ทราบข้อมูลที่สามารถนำไปใช้เปิดประเด็นในแสดงความคิดเห็นได้โดยใช้เครื่องมือย่อยในการศึกษา ได้แก่ แผนที่เดินดิน ปฏิทินชุมชน แผนที่ความคิด เทคนิคการวัด เทคนิคการลำดับความสำคัญ การสัมภาษณ์ ผู้นำชุมชน ประชาชน ภูมิปัญญาท้องถิ่น การประชุมกลุ่มผู้นำชุมชน

2) เครื่องมือและวิธีการในการวางแผนพัฒนาการจัดการท่องเที่ยวผู้วิจัยได้ใช้เทคนิคการประชุมเพื่อค้นหาอนาคต (FSC : Future Search Conference)

3) เครื่องมือและวิธีการในการพัฒนาศักยภาพการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชน ได้แก่ กิจกรรมการประชุม 8 กิจกรรม การฝึกอบรม 5 หลักสูตร และการศึกษาดูงาน 2 กิจกรรม

4) เครื่องมือและวิธีการในการประเมินระหว่างการเดินทางกิจกรรมในโครงการวิจัย ผู้วิจัยได้ใช้เทคนิคการประเมินแบบเสริมพลัง โดยการวิเคราะห์เหตุ - ปัจจัย จุดแข็ง จุดอ่อน โอกาส อุปสรรค เพื่อนำไปสู่การวางแผนพัฒนาการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชนให้มีความยั่งยืนร่วมกัน

5) เครื่องมือและวิธีการในการประเมินสรุปผลการวิจัย ผู้วิจัยได้ใช้เวทีสะท้อนข้อมูลเพื่อแลกเปลี่ยนความคิดเห็น และแบบประเมินความพึงพอใจของนักท่องเที่ยวเพื่อนำไปสู่การปรับปรุงการต้อนรับและการนำเที่ยวที่เหมาะสมจำนวน 4 ด้าน ได้แก่ ด้านการให้บริการของชุมชน ด้านสื่อและสิ่งแวดล้อมในชุมชน ด้านการให้บริการที่พักโฮมสเตย์ และด้านการให้บริการนำเที่ยว

ผลการศึกษา

การศึกษาวิจัยในครั้งนี้ ผู้วิจัยได้ดำเนินการศึกษาชุมชนบ้านต่อแพตามกระบวนการ ผลของการศึกษาที่ได้ตอบตามวัตถุประสงค์ดังนี้ วัตถุประสงค์ที่ 1 การศึกษาทุนทางวัฒนธรรมบ้านต่อแพ บ้านต่อแพ มีวิถีชีวิตที่มีความสำคัญกับวัฒนธรรม ประเพณีภูมิปัญญา เป็นอย่างยิ่ง ในแต่ละปีจะมีนักท่องเที่ยวเข้ามาชมวัฒนธรรมที่มีอยู่ในชุมชนอย่างต่อเนื่องที่มาอย่างเป็นทางการเฉลี่ยปีละประมาณ 80 - 150 คน สิ่งที่แสดงถึงสัญลักษณ์ทางวัฒนธรรมของบ้านต่อแพ ประกอบด้วย วัดต่อแพ เดิมเป็นเจดีย์เก่าอายุหลายพันปี ต่อมามีการปฏิสังขรณ์ โดยพ่อค้าโดยการต่อแพขนสัสด้าไปยังอำเภอแม่สะเรียงและประเทศพม่าเมื่อถึงช่วงสมัยสงครามโลกครั้งที่ 2 ประมาณปี พ.ศ. 2485 - 2488 วัดแห่งนี้ได้ถูกใช้เป็นที่พักเป็นหน่วยพยาบาลและเป็นโรงพิมพ์ธนบัตรญี่ปุ่นสิ่งที่น่าสนใจภายในวัด ได้แก่ วิหารหรือจอยของวัดต่อแพเป็นอาคารที่สร้างตามแบบสถาปัตยกรรมไทใหญ่ ฝั่ม่านประดับด้วยมุก ลูกปัดและทับทิม ปักและเย็บด้วยมือทั้งผืน

อายุกว่า 150 ปี ศาลาสงฆ์พระหรือจอยของชนนอกจากนี้ ยังมีบ้านเฮินโตสองส่อกอายุกว่าร้อยปี กลุ่มจักสานก๊วยไต กลุ่มทึบอ้อยแบบโบราณ กลุ่มตีมีด ที่ยังคงวิถีชีวิตของชาวไทยใหญ่ที่มีคุณค่ายิ่ง

ทุนทางประวัติศาสตร์สงครามโลกครั้งที่ 2 บ้านต่อแพ ในสมัยสงครามโลกครั้งที่ 2 ประมาณปี พ.ศ. 2484 - 2486 มีทหารญี่ปุ่นใช้ใต้ถุนวัดต่อแพ ในระหว่างนั้นทหารญี่ปุ่นมีความเกี่ยวเนื่องกับคนในบ้านต่อแพที่ไม่ตรีต่อกันเหมือนพี่น้อง คนในหมู่บ้านจะรับจ้างชุดถนนในการลำเลียงเสบียงและกองทัพไปยังประเทศพม่าในเส้นทางห้วยปาลามุง โดยเริ่มต้นจากวัดต่อแพไปยังเส้นทางห้วยปาลามุง และบ้านห้วยต้นนุ่นตามลำดับ ความสัมพันธ์ในขณะนั้นมีการค้าขายแบบเรียบง่าย ทหารญี่ปุ่นใช้ชีวิตแบบกลมกลืนกับคนในหมู่บ้าน ลุคคิดซึ่งเป็นปราชญ์ของชุมชนกล่าวว่า "เวลาคนในหมู่บ้านทำอาหารและขนมอะไรทหารญี่ปุ่นก็จะทานได้หมดหลังจากที่สิ้นสุดสงคราม ทหารญี่ปุ่นได้ทิ้งสิ่งของไว้มากมาย เช่น พวกล้อเกวียน ปืน มีด อาวุธ หมวก หม้อ สวม ชุดทหาร เครื่องใช้ในป่า คนต่อแพที่เดินหาอาหารในป่าเมื่อพบสิ่งของเหล่านี้ ก็เอาไปขายให้กับเมืองขุนยวม ซึ่งตอนนี้ทางขุนยวมก็ได้รวบรวมไว้ในอนุสรณ์สถานมิตรภาพไทย - ญี่ปุ่นที่อยู่ในความดูแลของเทศบาลตำบลขุนยวม" สิ่งที่เกิดขึ้นในชุมชนบ้านต่อแพ แต่ละปีจะมีชาวญี่ปุ่นประมาณ 10 - 30 คน เข้ามาเยือนรอยเส้นทางประวัติศาสตร์แห่งนี้เพื่อรำลึกถึงบรรพบุรุษ โดยชุมชนจะให้การต้อนรับและเป็นผู้นำเที่ยวไปยังเส้นทางห้วยปาลามุงอย่างมิตรไมตรีที่ดี ค่าใช้จ่ายที่เกิดขึ้นชุมชนไม่ได้เรียกร้อง จึงทำให้เกิดความสัมพันธ์อันดีต่อกันระหว่างเชื้อชาติ มีการทำบุญผ้าป่าสามัคคีไทย - ญี่ปุ่นร่วมกันทุกปีเพื่อบูรณะปฏิสังขรณ์วัดต่อแพการมีเรื่องราวให้ลูกหลานได้เรียนรู้ว่าชุมชนบ้านต่อแพมีความเกี่ยวข้องกับอย่างไรบ้างในประวัติศาสตร์สงครามโลกครั้งที่ 2 กับทหารญี่ปุ่นนั้น ได้มีการถ่ายทอดต่อกันมา เกิดการเรียนรู้แลกเปลี่ยนข้อมูลระหว่างกันร่อยรอยประวัติศาสตร์ที่ยังคงเหลืออยู่ ประกอบด้วยอนุสรณ์สถานทหารญี่ปุ่นในวัดต่อแพร่องรอยของสะพานไม้เก่า หมุดเสา ไทโรเลข หลุมเพาะ (หลุมหลบภัย) ซากรถ ซากอาวุธของทหารญี่ปุ่น

ตอบตามวัตถุประสงค์ข้อ 2 การพัฒนาศักยภาพในการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชนของชุมชน

บ้านต้อแพ ผู้วิจัยได้ดำเนินการพัฒนาศักยภาพชุมชน กิจกรรมการประชุม 8 กิจกรรม ได้แก่ กิจกรรมการสร้าง ความเข้าใจระหว่างผู้วิจัยและชาวบ้าน จำนวน 3 ครั้ง การ ประชุมหารือแนวคิดและแนวทางการดำเนินงานวิจัยใน ชุมชน กิจกรรมการศึกษาบริบทหมู่บ้าน กิจกรรมค้นหาของดี และทรัพยากรในชุมชน กิจกรรมการประชุมสัมมนาผู้นำ หมู่บ้านและผู้เกี่ยวข้องเพื่อกำหนดวิสัยทัศน์และ วัตถุประสงค์ของการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชนบ้านต้อแพ กิจกรรมการคัดเลือกกรรมการดำเนินงานจัดการ การท่องเที่ยวโดยชุมชนบ้านต้อแพ กำหนดบทบาทหน้าที่ การ ฝึกอบรม 5 หลักสูตร ได้แก่ หลักสูตรความรู้เบื้องต้น เกี่ยวกับการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชน หลักสูตรการบริการ นำเที่ยวในชุมชนและการสื่อความหมาย หลักสูตรการ จัดการที่พักแบบโฮมสเตย์ หลักสูตรภาษาอังกฤษเพื่อการ สื่อสาร และหลักสูตรการสืบสานดนตรีและการแสดง พื้นบ้านไทใหญ่รวมทั้งกิจกรรมการศึกษาดูงานหมู่บ้าน ตัวอย่างและหมู่บ้านเครือข่ายการท่องเที่ยวโดยชุมชน 2 กิจกรรม คือ การศึกษาดูงานการจัดการทรัพยากรชุมชน ชุมชนดือนิธิพัฒนา จังหวัดพิษณุโลก และหมู่บ้านแม่ละ นา อำเภอปางมะผ้า จังหวัดแม่ฮ่องสอน ผลจากการพัฒนาศักยภาพชุมชนดังกล่าว พบว่า ผู้ผ่านกิจกรรม จำนวน 90 คนมีความรู้ความเข้าใจและมีส่วนร่วมในกิจกรรมเป็นอย่างดี มีการแบ่งบทบาทหน้าที่ของคณะกรรมการการท่องเที่ยว บ้านต้อแพออกเป็น 4 ฝ่าย ได้แก่ ฝ่ายปรับปรุงโครงสร้าง พื้นฐานและพัฒนาเส้นทาง ฝ่ายรวบรวมองค์ความรู้และ วัฒนธรรมชุมชน ฝ่ายทรัพยากรธรรมชาติสิ่งแวดล้อมและ มาตรฐานการท่องเที่ยวและฝ่ายกิจกรรมและประชาสัมพันธ์ การท่องเที่ยว มีการจัดทำคู่มือแนะนำเที่ยวให้กับอาสาสมัคร นำเที่ยวหรือไกด์ชุมชนมีการจัดตั้งกลุ่มโฮมสเตย์ จำนวน 12 หลัง มีกฎระเบียบการเข้าพักกำหนดราคาและ ผลประโยชน์ร่วมกัน โดยชุมชนมีความพร้อมที่จะสามารถ รองรับนักท่องเที่ยวได้ จำนวน 40 - 60 คนต่อวัน

ตอบถามวัตถุประสงค์ข้อ 3 การออกแบบโปรแกรมการท่องเที่ยว ผู้วิจัยและชุมชนร่วมกันออกแบบ โปรแกรมนำเที่ยวในรูปแบบการจัดรายการนำเที่ยวซึ่งเป็น รูปแบบตามลักษณะการhemajay (บุญเลิศ, 2540)

จากตารางที่ 1 พบว่า ชุมชนได้ออกแบบโปรแกรม การท่องเที่ยว จำนวน 4 โปรแกรม ดังนี้

โปรแกรมที่ 1 ท่องเที่ยวในชุมชน 1 วัน ไป - กลับ ราคา 320 บาทต่อคน ได้แก่ กิจกรรมนำเที่ยวในชุมชน จำนวน 5 จุด ได้แก่ วัดต้อแพ กลุ่มจักสาน เอ็นไต กลุ่ม หีบฮ้อยแบบโบราณและกลุ่มตีมีด

โปรแกรมที่ 2 ท่องเที่ยวในชุมชน 1 วัน 1 คืน ราคา 630 บาทต่อคน ได้แก่ กิจกรรมนำเที่ยวในชุมชน จำนวน 5 จุด ได้แก่ วัดต้อแพ กลุ่มจักสาน เอ็นไต กลุ่มตีมีด กลุ่ม หีบฮ้อยแบบโบราณ พักค้างบ้านโฮมสเตย์ 1 คืน ดำเนิน กิจกรรมตามวิถีชีวิตของคนไทใหญ่ เช่น การจัดปิ่นโต ถวายพระ ทำก๊อชอมต้อ (วันพระ) ร่วมงานประเพณีใน แต่ละเดือน

โปรแกรมที่ 3 ท่องเที่ยวเดินป่า-พักแคมป์ 2 วัน 1 คืน ราคา 980 บาทต่อคน ได้แก่ กิจกรรมนำเที่ยว เส้นทางประวัติศาสตร์สงครามโลกครั้งที่ 2 (ห้วยปลาหมู) มีไกด์นำทางและมีบริการหาบสัมภาระ ทางกลุ่มนำเที่ยว จะจัดเตรียมอาหารกลางวันให้เป็นห่อข้าวใบตองที่ไม่ ทำลายสิ่งแวดล้อมเพื่อพักทานระหว่างทาง มีกิจกรรม ดนตรีพื้นเมืองก่อนนอน

โปรแกรมที่ 4 ท่องเที่ยวในชุมชนและเดินป่า 3 วัน 2 คืน ราคา 1,610 บาทต่อคน ได้แก่ กิจกรรมที่กำหนดใน โปรแกรมที่ 2 และ 3 รวมกัน ซึ่งนักท่องเที่ยวสามารถ ต่อรองกิจกรรมได้ตามความเหมาะสม

จากตารางที่ 2 พบว่า จากการที่ชุมชนได้เลือก โปรแกรมที่ 2 เพื่อทดลองนำเที่ยวกับกลุ่มที่มาเยือน ได้แก่ นักเรียน นักศึกษา นักวิจัย ผู้สื่อข่าว คณะศึกษาดูงานของ วิทยาลัยชุมชนแม่ฮ่องสอน และเครือข่ายการท่องเที่ยว โดยชุมชนจังหวัดแม่ฮ่องสอน จำนวน 36 คน โดยได้ใช้ แบบสอบถามความพึงพอใจของการให้บริการ พบว่าส่วน ใหญ่มีระดับความพึงพอใจมากที่สุด ในการนำเที่ยวของ ไกด์นำเที่ยวโดยมีค่าเฉลี่ยที่ระดับ 4.25

จากภาพที่ 3 แสดงถึงการประเมินแบบเสริมพลังจาก ฐานคิดของผู้นำและกรรมการชุมชน จำนวน 31 คน พบว่ามี ความพึงพอใจในกิจกรรมการบริหารจัดการรายได้มากที่สุด รองลงมาคือ ทักษะการนำเที่ยวเส้นทางวัฒนธรรมการแสดง พื้นบ้าน การต้อนรับและการบริการ การให้บริการที่พักโฮมสเตย์ การนำเที่ยวเส้นทางประวัติศาสตร์และการประชาสัมพันธ์ ตามลำดับและสิ่งที่ควรพัฒนามากที่สุดคือทักษะทางด้าน ภาษาและการสื่อสาร ซึ่งชุมชนเห็นว่าเป็นสิ่งที่ควรพัฒนาต่อไป

Figure 1 The cultural heritage at Ban Tau Pae

Figure 2 Historical sites related to the World War II at HuayPlaMoong

Figure 3 Empowerment evaluation with community leaders and residents

Table 1 CBT packages tour Ban Tau Pae

Program	Price (TH :Baht)/person
one day tour	320
1 day-1 night tour	630
2 day-1 night tour	980
3 days and 2 nights tour	1,610

Table 2 Tourists satisfaction in 1 day-1 night tour

Marketing mix factors	X	S.D	Importance level
Services in the community	4.05	0.56	high
Community's environment	4.23	0.40	highest
Services in home stay	4.61	0.49	highest
Hospitality services providers	4.10	0.31	high
Overall Satisfaction	4.25	0.44	highest

อภิปรายผล

การวิจัยในครั้งนี้ ชุมชนบ้านตอแพให้ความร่วมมือกับผู้วิจัยเป็นอย่างดี ชุมชนมีความพร้อมที่จะพัฒนาศักยภาพตนเองในการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชนทุกกระบวนการ โดยเฉพาะผู้นำ คือผู้ใหญ่บ้านชัยเดช สุทินภรณ์ เป็นผู้ที่มีวิสัยทัศน์ มีความคิดริเริ่มสร้างสรรค์และเป็นที่ยอมรับของคนในชุมชน ถือว่าเป็นผู้นำที่เข้มแข็งนำไปสู่การพัฒนาได้อย่างต่อเนื่อง การศึกษาตามวัตถุประสงค์ข้อ 1 พบว่า บ้านตอแพ เป็นหมู่บ้านชาวไทใหญ่ที่ยังคงไว้ซึ่งวิถีชีวิตทางวัฒนธรรมอันงดงาม ควรค่าแก่การอนุรักษ์สืบสาน เป็นกระบวนการที่ชุมชนเป็นผู้กำหนดร่วมกัน สอดคล้องกับแนวคิดของยศ (2544) ที่กล่าวไว้ว่า วัฒนธรรมคือกระบวนการที่มนุษย์กำหนดนิยามความหมายให้กับชีวิต และสิ่งต่าง ๆ ที่อยู่รอบตัวอาจจะออกมาในรูปแบบของความเชื่อทางศาสนา พิธีกรรม แล้วกลายเป็นกฎระเบียบร่วมกัน ซึ่งแนวคิดของคนในชุมชนบ้านตอแพ ส่งผลให้เกิดจุดนำเที่ยวทางวัฒนธรรม โดยเฉพาะศิลปกรรมไทใหญ่ผสมผสานของวัดตอแพที่พุทธศาสนิกชนกราบไหว้ และชมผลงานของฝีมือช่างสมัย

ก่อตั้งหมู่บ้าน แต่ละส่วนของอาราม เจดีย์ ศาลาการเปรียญ สามารถนำเสนอเป็นเรื่องราวแก่นักท่องเที่ยวหรือผู้สนใจที่จะศึกษาได้อย่างน่าประทับใจ นอกจากนี้บ้านตอแพยังมีประเพณีวัฒนธรรม 12 เดือนที่มีความเชื่อตั้งแต่บรรพบุรุษ เกี่ยวข้องกับวิถีชีวิตตามพระพุทธศาสนา มีความเชื่อเรื่องของการทำบุญที่จะส่งผลให้ตนเองครอบครัว และชุมชนมีความสุข มีการอนุรักษ์เรื่องของการแต่งกาย อาหาร ดนตรี การแสดง งานฝีมืออันทรงคุณค่า ซึ่งจำเป็นต้องมีการถ่ายทอดไปยังเด็กเยาวชนให้มีการสืบสาน เพื่อไม่ให้วัฒนธรรมเหล่านี้หมดไปตามอายุขัยของปราชญ์ภูมิปัญญา การท่องเที่ยวโดยชุมชนจะเป็นเครื่องมือที่สำคัญเพื่อฟื้นฟูและรักษาไว้ซึ่งวัฒนธรรมให้คงอยู่ต่อไป ทั้งนี้การที่จะให้การจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชนให้มีความยั่งยืนได้นั้น องค์ประกอบที่สำคัญที่ผู้วิจัยพบว่าชุมชนบ้านตอแพให้ความสำคัญยิ่งคือ การยอมรับในศักยภาพของผู้นำชุมชนและกรรมการการท่องเที่ยวโดยชุมชน ชุมชนตระหนักว่าวัฒนธรรมคือสมบัติของส่วนรวม ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดของนิยพวรรณ (2540) ที่บุคคลจะต้องมีการเรียนรู้ และปฏิบัติต่อส่วนรวมร่วมกัน การจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชนให้มีประสิทธิภาพได้นั้นผู้นำ

ชุมชนจำเป็นต้องมีความรู้ความเข้าใจและทักษะในการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชนในทุกด้าน เพื่อที่จะเป็นผู้นำทางให้ชุมชนดำเนินกิจกรรมการท่องเที่ยวที่มีแบบแผนมาตรฐานเดียวกัน เช่น การกำหนดราคาค่าบริการที่ไม่เอาเปรียบนักท่องเที่ยวมากเกินไป รูปแบบการบริการนำเที่ยวในชุมชนที่มีจุดเด่นทางวัฒนธรรมของบ้านต่อแพ การประชาสัมพันธ์ที่หลากหลายต่อสาธารณะ ซึ่งทั้งหมดนี้จำเป็นต้องมีการวางแผนร่วมกันหลายฝ่าย

หลังจากการจัดกิจกรรมเพื่อพัฒนาศักยภาพชุมชนในการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชนจำนวน 15 กิจกรรมพบว่า คนในชุมชนเกิดการเปลี่ยนแปลง คือ ผู้นำชุมชนและชาวบ้านต่อแพ เกิดความเข้าใจในระบบวนการวิจัยและเห็นแนวทางการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชนจากทุนทางวัฒนธรรมและทุนทางประวัติศาสตร์สงครามโลกครั้งที่ 2 ที่ชุมชนบ้านต่อแพมีอยู่ โดยเล็งเห็นถึงประโยชน์ที่จะเกิดขึ้นจากการใช้การท่องเที่ยวโดยชุมชนเป็นเครื่องมือในการสืบสานอนุรักษ์ไว้ซึ่งวัฒนธรรมและประวัติศาสตร์ต่อชนรุ่นหลังการเตรียมความพร้อมของคนในชุมชนเป็นสิ่งสำคัญยิ่งในการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชนให้ประสบความสำเร็จ ดังที่ยศ (2544) ได้ศึกษาเรื่องการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ ความหลากหลายทางวัฒนธรรมและการจัดการทรัพยากร โดยศึกษาในพื้นที่จังหวัดแม่ฮ่องสอน ได้เสนอแนะวิธีการเตรียมความพร้อมของชุมชนเพื่อการท่องเที่ยวไว้ ทั้งนี้ ผู้วิจัยได้นำแนวคิดของ ศูนย์ประสานงานเครือข่ายการท่องเที่ยวโดยชุมชน (2556) ไปประยุกต์ใช้กับชุมชน โดยเริ่มตั้งแต่การแต่งตั้งคณะกรรมการการท่องเที่ยว จำนวน 31 คน เพื่อประสานงานและจัดกิจกรรมร่วมกับผู้วิจัยมีการจัดทำข้อมูลคู่มือการท่องเที่ยวของหมู่บ้านต่อแพ มีความรู้ และมีแนวทางในการบริหารจัดการการท่องเที่ยวโดยชุมชนที่เป็นระบบ โดยศึกษาจากกรณีหมู่บ้านเครือข่ายตัวอย่างที่ประสบความสำเร็จร่วมกันกำหนดวิสัยทัศน์ และแผนการดำเนินกิจกรรมการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชน กำหนดแผนความร่วมมือเพื่อพัฒนาศักยภาพของการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชนบ้านต่อแพ ร่วมกับวิทยาลัยชุมชนแม่ฮ่องสอน และทีมวิจัยโบราณคดีของมหาวิทยาลัยศิลปากร เพื่อเตรียมความพร้อมในการจัดกิจกรรมการท่องเที่ยวโดยชุมชนให้เป็นไปตามวัตถุประสงค์ของการวิจัยผู้เข้าอบรมมีความเข้าใจในการบริการนำเที่ยวในชุมชน พร้อมทั้งได้ฝึก

ทักษะการนำเที่ยวในชุมชนมีการจัดทำคู่มือการนำเที่ยวดังที่พจนนา (2546) ให้ความสำคัญกับการจัดทำคู่มือแก่อสาสมัครมัคคุเทศก์น้อยที่สามารถนำเที่ยวให้กับผู้สนใจได้ ทั้งนี้สิ่งที่ยังต้องปรับปรุงคือความกล้าแสดงออกและความมั่นใจของการเป็นผู้นำเที่ยวที่ต้องฝึกปฏิบัติอยู่เสมอ ผู้เข้าอบรมมีความรู้ความเข้าใจ และทักษะในการจัดการที่พักแบบโฮมสเตย์ พร้อมทั้งมีการอาสาสมัครเป็นบ้านพักโฮมสเตย์และจัดตั้งกลุ่มโฮมสเตย์ ซึ่งมีสมาชิกจำนวน 12 หลัง และเพื่อให้การท่องเที่ยวโดยชุมชนเป็นระบบยิ่งขึ้นได้มีการกำหนดระเบียบและค่าบริการร่วมกันมีความรู้ และทักษะในการสนทนาภาษาอังกฤษในการต้อนรับนักท่องเที่ยวชาวต่างชาติเบื้องต้นมีความรู้ และมีแนวทางในการบริหารจัดการทรัพยากรในชุมชน ได้แนวทางในการจัดตั้งกลุ่มต่าง ๆ ในชุมชน เพื่อพัฒนาชุมชนของตนเองให้มีความเข้มแข็งอย่างยั่งยืนเด็กเยาวชนที่สนใจเรียนรู้ มีทักษะในการแสดงที่ถูกต้องตามแบบฉบับของชาวไทยใหญ่ ได้ร่วมสืบสานการแสดงและดนตรี และเกิดกลุ่มเยาวชนการแสดงพื้นบ้านของบ้านต่อแพเพื่อแสดงต้อนรับนักท่องเที่ยว

ในการออกแบบโปรแกรมการท่องเที่ยวโดยชุมชนของบ้านต่อแพเป็นในรูปแบบที่สอดคล้องกับบุญเลิศ (2540) คือ รูปแบบการจัดรายการนำเที่ยวตามลักษณะการเหมาะสมจำนวน 4 โปรแกรมที่น่าสนใจ เพื่อที่จะเป็นตัวเลือกให้กับนักท่องเที่ยวได้เลือกโปรแกรมได้ตามความเหมาะสมของเวลาและโอกาส กำหนดราคาค่าการให้บริการที่เป็นธรรม มีการกระจายผลประโยชน์สู่ชุมชนและเมื่อมีการทดลองนำเที่ยวกับนักท่องเที่ยวแล้วทำการประเมินผล โดยให้ตอบแบบสอบถามความพึงพอใจ พบว่า อยู่ในระดับความพึงพอใจมากที่สุด (ค่าเฉลี่ย 4.25)

สรุป

การศึกษาวิจัยครั้งนี้ นับว่าเป็นเครื่องมือที่สำคัญต่อการพัฒนาชุมชนและคุณภาพชีวิตของชุมชนบ้านต่อแพเกิดการยกระดับองค์ความรู้ที่ได้จากทุนทางวัฒนธรรมและประวัติศาสตร์สงครามโลกครั้งที่ 2 มีคุณค่าต่อการเสริมสร้างรายได้ให้กับคนในชุมชน เป็นการวิจัยเชิงรุกที่สามารถกำหนดเป้าหมายที่ชัดเจนนำไปสู่การพัฒนาที่เข้มแข็งยั่งยืนได้ดังที่ทศพร (2556) ได้ให้ความสำคัญของ

การวิจัยของสถาบันอุดมศึกษาในฐานะแหล่งรวมขององค์ความรู้ เทคโนโลยีและนวัตกรรม ควรเผยแพร่และถ่ายทอดองค์ความรู้ไปสู่ภาคการผลิต เพื่อสร้างมูลค่าเพิ่มให้กับสินค้าและบริการ

ผลการศึกษาวิจัยจึงมีประโยชน์ต่อชุมชนอย่างยั่งยืนในการฟื้นฟู อนุรักษ์ สืบสาน และสร้างมูลค่าแก่ทรัพยากรการท่องเที่ยวในชุมชน เกิดการถ่ายทอดภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมและประวัติศาสตร์ที่เกิดขึ้นในชุมชน โดยเฉพาะการสร้างแรงจูงใจให้เด็กเยาวชนเข้ามามีบทบาทต่อการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชนมากยิ่งขึ้น และเพื่อให้เกิดความต่อเนื่องอย่างยั่งยืน

เอกสารอ้างอิง

- ทศพร ศรีสัมพันธ์. 2556. ชุมชนเข้มแข็ง สังคมน่าอยู่ เศรษฐกิจยั่งยืนด้วยงานวิจัย. วารสารการพัฒนาชุมชนและคุณภาพชีวิต 1(2): 1-5.
- นิยพรรณ วรณศิริ. 2540. มานุษยวิทยา สังคม และวัฒนธรรม. มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์, กรุงเทพฯ.

- บุญเลิศ จิตตั้งวัฒนา. 2540. ธุรกิจการจําหน่าย. มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, เชียงใหม่.
- พจนนา สอนศรี. 2546. คู่มือการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชน. โครงการท่องเที่ยวเพื่อชีวิตและธรรมชาติ, กรุงเทพฯ.
- ยศ สันตสมบัติ. 2544. การท่องเที่ยวเชิงนิเวศ: ความหลากหลายทางวัฒนธรรมและการจัดการทรัพยากร. นพบุรีการพิมพ์, เชียงใหม่.
- รัฐทิศา หิรัณยหาด. 2544. แนวทางการพัฒนาเพื่อเพิ่มศักยภาพหมู่บ้านวัฒนธรรมเพื่อการท่องเที่ยว โดยใช้กรณีศึกษาหมู่บ้านหนองขาว อำเภอท่าม่วง จังหวัดกาญจนบุรี. ศิลปะศาสตรมหาบัณฑิต. มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, เชียงใหม่.
- ศูนย์ประสานงานเครือข่ายการท่องเที่ยวโดยชุมชน. 2556. (ระบบออนไลน์). แหล่งข้อมูล: <http://thaicomcommunitybasedtourismnetwork.wordpress.com> (10 กุมภาพันธ์ 2556).
- ศูนย์ไทใหญ่ศึกษา วิทยาลัยชุมชนแม่ฮ่องสอน. 2556. (ระบบออนไลน์). แหล่งข้อมูล: <http://www.taiyai.org>. (10 กุมภาพันธ์ 2556).